

SOSYAL GÜVENLİK POLİTİKALARI AÇISINDAN BÜTÇE TRANSFERLERİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE DENEYİMİ

Utku ALTUNÖZ*

Özet

Türkiye 1990'lerden beri sosyal güvenlik sistemindeki bütçe açıkları ile mücadele etmektedir. Söz konusu açık 2000'li yıllara gelindiğinde içinden çıkılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminde yapılan yapısal reformların ana hedefi, mali açıdan süreklilik arz eden bir yapıya kavuşmak olmuştur. Bu çalışmada, sistemin mali yapısı, sistemin önemli bir kalemlerinden bütçe transferleri ve bütçe transferlerinin diğer ekonomik kalemlere etkisi ekonometrik olarak analiz edilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre bütçe transferleri kamu giderlerini artırmakta, bütçe dengesini olumsuz etkilemekte, kamu yatırımlarını hem olumlu hem de olumsuz etkilemekte, iç ve dış borç stokunu artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Transferleri, Birim Kök, Eş Bütünleşme, Nedensellik

Jel Sınıflaması: H45, H49, H51

IN TERMS OF SOCIAL SECURITY POLICIES, THE MACROECONOMIC IMPACTS OF BUDGET TRANSFERS: TURKEY EXPERIENCE

Abstract

Turkey has been struggling with budget deficit in social security system since 1990s. Mentioned problem reached the serious extents in 2000s. One of the most important target of the reforms of social security system in Turkey was to reach constitute a sustainable construction fiscally. For this purpose, the fiscal structure of system, budget transfer which was transmitted to the system and economic reflections of budget transfers are examined. According to obtained results, budget transfers boosts the expenditures, effect budget balance negatively and effect the public investments both negatively and positively. And also increases domestic and external debt stock.

Keywords: Budget Transfers, Unit Root, Cointegration, Causality

Jel Classification: H45, H49, H5

* Sinop Üniversitesi, utkual@hotmail.com

Date of submission: 16.01.2017

Date of acceptance: 20.07.2017

I. GİRİŞ

Bireylerin sosyal güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, diğer bir ifade ile sosyal güvenliğinin sağlanması devletlerin en öncelikli görevlerinden biridir. Devletler, söz konusu ihtiyaçların karşılanmasında gerekli olan finansmanın eksikliğinde merkezi yönetim bütçesinden yaptıkları transferlerle kendilerine finansman kaynağı yaratırlar.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemindeki yapısal sorunlar ve çözümüne yönelik uygulanan politikalar bütçe transferlerini devamlı gündemde tutmaktadır. Literatürde Türkiye’nin sosyal güvenlik sistemindeki gerçekleşen bütçe transferleri ile ilgili olarak birçok çalışmaya rastlamamız mümkündür. Bununla birlikte söz konusu transferlerin ekonomiye etkileri birçok çalışmada görmezden gelinmiştir. Çalışmada, Türkiye’nin sosyal güvenlik sisteminin mali yapısı ve sisteme yapılan bütçe transferlerinin sisteme ve sistemle ilgili makroekonomik göstergelere nasıl bir etkide bulunduğu analiz edilmektedir. Böylelikle söz konusu çalışmalardaki boşluğun da doldurulması hedeflenmektedir.

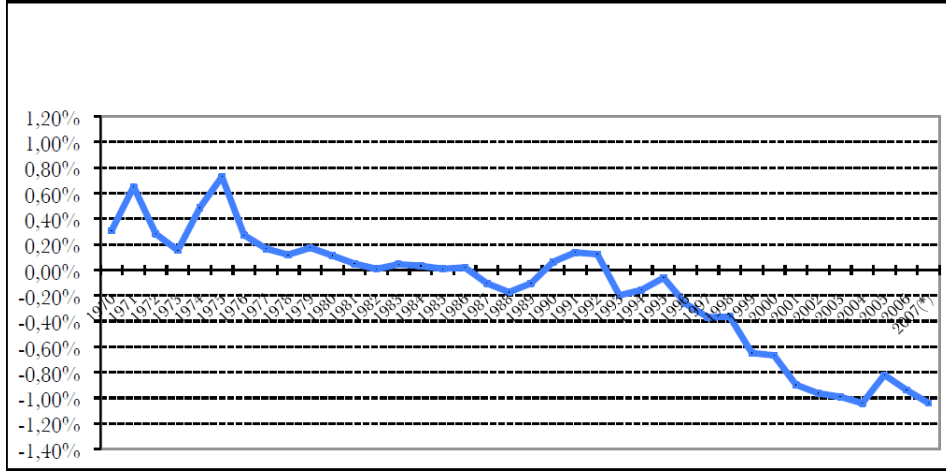
Çalışmada öncelikle Türkiye’nin sosyal güvenlik sistemine kısaca değinilecek, daha sonra sistemin aksaklıkları irdelenecektir. Literatür taramasının ardından bütçe transferlerinin kamu borç stoku, dış borçlanma, bütçe açığı ve yatırımlar ile ilişkili olup olmadığının araştırılması amacıyla eş bütünleşme ve nedensellik testleri yapılacaktır.

I.I. Türkiye’nin Sosyal Güvenlik Sistemine Kısa Bir Bakış

2006 yılına kadar Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi Emekli Sandığı, Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (BAĞ-KUR) ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SSK) olmak üzere üç yapıli sisteme dayanmaktaydı ve bunun yanında bir primsiz sağlık yardımından oluşmaktaydı. Bu üç kurumun temel görevi kurum mensuplarına ve kurum mensuplarının ilk derece yakınlarına emeklilik maaşı ve sağlık sigortası hizmeti sağlamaktı. Söz konusu sistemin istihdam temelli sosyal güvenlik yapısının tüm topluma sağlık güvencesi ve yaşlılıkta gelir güvencesi sağlayamadığının anlaşılması, sisteme olan eleştirileri de beraberinde getirdi (Yılmaz ve Yentürk, 2015:2).

Sosyal güvenlik sisteminde işçi ve işverenlerin ödedikleri primler SSK’nın gelirlerini oluştururken çiftçiler ve esnafın (kendi hesabına çalışanların) primleri BAĞ-KUR gelirlerini oluşturmaktaydı. Emekli sandığında durum biraz daha fark arz ederken, kurumun bütçesi kamu bütçesinden doğrudan transferler yoluyla gerçekleşmekteydi. Sosyal güvenlik harcamalarının

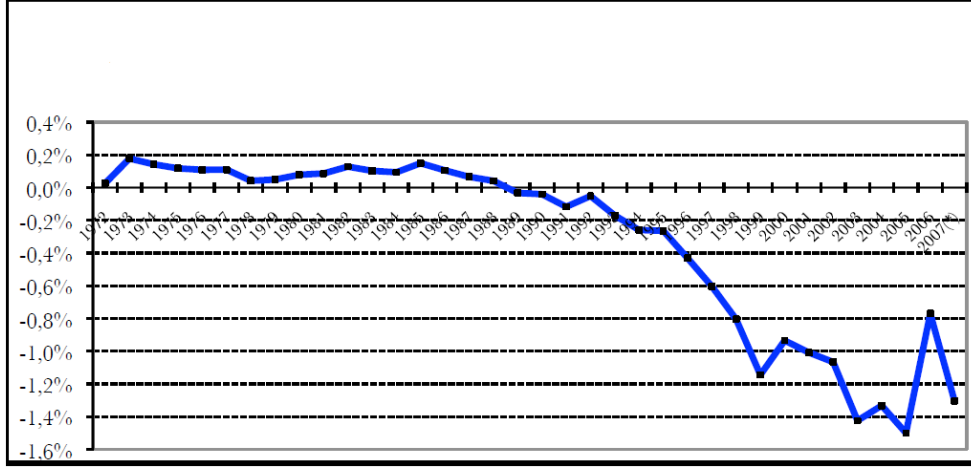
seyri ve yapısı, yine problemlili bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel hedefin gelir gider dengesi olduğu sosyal güvenlik kurumlarından Emekli sandığı, ilk açık veren kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz ve Yentürk,2015:6).

Grafik I: Emekli Sandığı Gelir Gider Dengesi / GSMH (1970-2007)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Grafik 1'den izlenebileceği gibi Emekli Sandığı'nda denge 1986 yılına kadar açık vermemiştir. Bununla birlikte 1975'te en yüksek seviyesine ulaşan Emekli Sandığı Gelir Gider Dengesi / GSMH oranının bu tarihten sonra düşüş trendine girdiği ve 1986 yılında açık verdiği anlaşılmaktadır. 1986 yılından sonra çeşitli reform çabalarıyla yeniden açık kapansa da 1993 yılında açık kaçınılmaz olmuş ve sistemin birleştirildiği 2006 yılında Emekli Sandığı'ndaki gelir dengesizliği GSMH'nin %1'ine ulaşmıştır. Gelir gider dengesi performansında BAĞ-KUR'un Emekli sandığına göre daha iyi performans sergilediğini söyleyebiliriz. Özellikle Gelir Gider Dengesi / GSMH oranının Emekli sandığına göre daha ileriki yıllarda sıfırın altına düşmesi, bu yorumu yapmamıza olanak sağlamaktadır. Ayrıca BAĞ-KUR'un gelir gider dengesi /GSMH açığı, Emekli sandığına göre daha derin ve daha uzun süreli olmuştur. Grafik 2'de BAĞ-KUR'un Gelir Gider Dengesi / GSMH (1972-2007) performansı izlenebilmektedir.

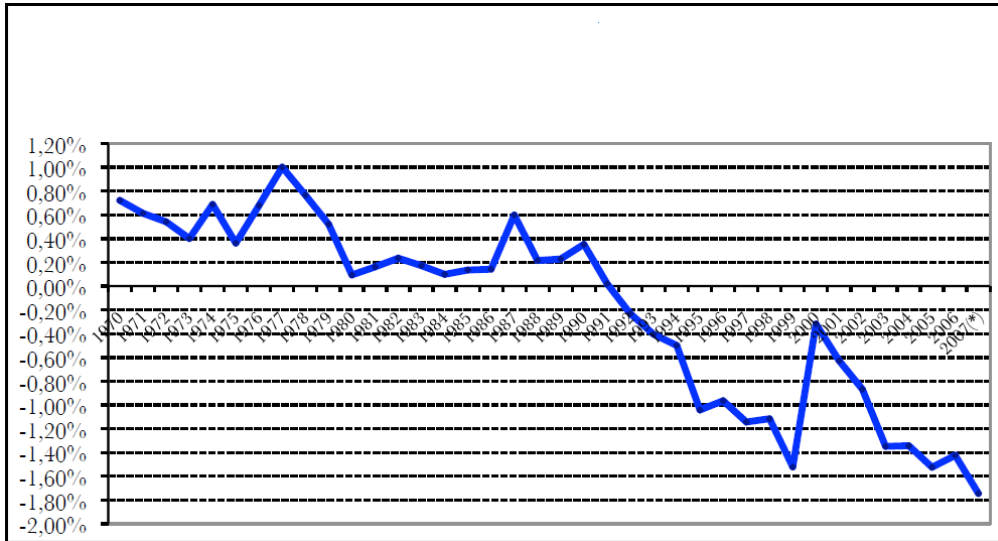

Grafik II: BAĞ-KUR Gelir Gider Dengesi / GSMH (1972-2007)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Grafik 2'ye göre gelir gider dengesi performansında 1989'a kadar açık verilmediği ve yatay bir trend izlendiği görülmektedir. Bununla birlikte 1989 yılından itibaren açık verilen kurumda 1994 yılından sonra açık oldukça sert bir şekilde devam etmiş ve 2006 yılı sosyal güvelik kurumu birleşiminden bir yıl önce BAĞ-KUR'un gelir gider dengesi / GSMH oranı %1.5'e kadar ulaşmıştır.

SSK'da durum BAĞ-KUR'dan çokta farklı değildir. 1991 yılı sonuna kadar açık vermemeyi başaran kurum, bu tarihten sonra önemli problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır.

Grafik III: SSK Gelir Gider Dengesi / GSMH (1970-2007)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Grafik 3'teki SSK Gelir gider dengesi / GSMH eğilimine bakıldığında BAĞ-KUR'a benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. 1992'de eksiye düşen oran 2007 yılına kadar pozitif değerlere ulaşamamıştır.

Sosyal Güvenlik açıklarının Hazine tarafından gerçekleştirilen bütçe transferleri ile finanse edildiği Türkiye’de söz konusu transferlerin devlet katkısı, açık finansmanı, ek ödeme, faturalı ödemeler, teşvikler, ödeme gücü bulunmayanların genel sağlık sigorta primleri olmak altı transfer alt kalemi bulunmaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı istatistiklerine göre 2002 yılında 9.684.000 TL olan bütçe transferleri devamlı bir artış trendi ile 2005 yılında 23.322.000 TL’ye, 2009 yılında 52.600.000 TL’ye, 2013 yılında 71.264. 000TL’ye ve 2014 yılında 80.950.000 TL’ye ulaşmıştır. Bütçe transferleri kaleminin alt kalemlerine bakıldığında açık finansman kalemi en büyük kalemi oluşturmaktadır. En küçük kalem de ödeme gücü olmayanların genel sağlık sigorta ödemeleri kalemidir.

Açık finansman kalemi 2007 yılına kadar pasif şekilde kalırken 2007 yılında 25.820.000 TL 2010 yılında 27.069.000 TL, 2013 yılında 20.348.000 TL’ye ve 2014 yılında 22.680.000 TL’ye ulaşmıştır. Ödeme gücü olmayanların genel sağlık sigorta ödemeleri kalemi ise 2010 yılına kadar pasifken 2011 yılında 403.000 TL, 2012 yılında 3.469.000 TL, 2013 yılında 6.929.000 TL ve 2014 yılında 6.651.000 TL olarak gerçekleşmiştir.

2016 istatistiklerine göre 2016 yılı toplam gelirinin 581 milyar 927 milyon TL olması öngörülmüş olup söz konusu toplam gelirin yüzde 84'ünü ise 489 milyar TL ile vergi gelirleri oluşturacak. Gelir vergisinin en büyük dilimini ise 137 milyar TL ile gelir vergisi ve 213 milyar TL ile Katma Değer Vergisi oluşturmaktadır.

I.II. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi’nin Temel Problemleri ve Açıklarının Boyutu

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin genel problemleri arasında en temel sorun, sistemin tüm toplumu kapsamamasıdır (Egeli ve Özen, 2009:7). Sistem, nüfusun büyük çoğunluğunu güvence altına almanın oldukça uzağındadır. (Buğra ve Keyder 2006:212). Hâlbuki sosyal güvenlik sistemlerinin temel amacı, vatandaşlarının bugününü ve geleceğini güvence altına almaktır (Talas,1997: 398).

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi tutarlı ve sağlıklı bir devlet politikasına sahip değildir. Sistemdeki kaynak sorunu, sistemin diğer bir problemleri ayağını oluşturmaktadır. Türkiye’de sosyal güvenlik sistemine ayrılan kaynak oranı, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak sistemin finansman açığı büyümektedir. 1995 yılında GSYİH’nın %1,8’ine karşılık gelen BAĞ-KUR,

Emekli Sandığı ve SSK'nın toplamının finansman açığı, 1998 yılında %2,79'a, 1999'da %3,76'ya, 2000'de %2,57'ye, 2001'de %3,08'e ve 2002 yılında ise %3,40'a ulaşmıştır. SGK'nın 2015 yılındaki zararı ise 11 milyar 444 milyon lira olarak gerçekleşerek %4 oranına ulaşmıştır.

Ancak, açıkların GSYİH' ya oranının 2020 yılında %4,3'e ve 2050 yılında %10,1'e çıkacağı öngörülmektedir (SGK raporlarından derlenmiştir). Yoksulluğun devam ediyor olması bu durumun en somut kanıtıdır. Sistemdeki diğer bir problem erken emekliliktir. Genç emeklilik sayısının fazlalığı, uzun bir emeklilik ve kısa süreli prim geliri elde ederken daha uzun süreli emekli aylığı ödemesi yapma anlamına gelmektedir. Tablo 1'de 1950-1999 yılları arasında Türkiye'deki emeklilik yaşları gösterilmektedir.

Tablo I: Türkiye'nin 1950-1999 Yılları Arası Emeklilik Yaş İstatistikleri

Yıl	Kadın	Erkek
1950	60	60
1965	55	60
1969	38	43
1986	55	60
1992	38	43
1999	58	60

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Yukardaki tablo 1'den görüleceği gibi Türkiye'deki emeklilik yaşının 38'li yaşlara kadar indiği dönemler olmuş ve sistemin olmazsa olmazı olan yaşlılık aylığı bağlanmasında esas olan kişinin çalışma verimini düşürecek kadar yaşlanmasıdır kuralı uygulanamamıştır.

Devlet katkısının yetersizliği sistemdeki diğer bir aksalıktır. Her ne kadar bireysel emeklilik sistemine katılımın sağlanması için devletin katkı payı ödemesi uygulaması hayata geçirilmiş olsa da sistemin güçlenmesi için yeterli katkı payına hala ulaşamamıştır. Hâlbuki birçok gelişmiş ülkede devletin sisteme katkısı ciddi denecek boyutlara ulaşmıştır. Tablo 2'de OECD'ye üye ülkelerin sosyal güvenlik sistemine finansman katılım oranları gösterilmektedir.

Tablo II: OECD Ülkelerinde Devletin SGK Finansmanına Katılım Oranları (2010)

Ülkeler	Devlet katkısı (%)	Ülkeler	Devlet katkısı (%)
A.B.D.	29.48	İrlanda	61.43
Avustralya	25.66	İsveç	49.25
Avusturya	17.41	İsviçre	26.30
Belçika	31.11	İzlanda	88.36
Danimarka	85.70	Japonya	22.78
Finlandiya	44.66	Kanada	61.17
Fransa	19.63	Lüksemburg	32.45
Hollanda	14.95	Norveç	55.55
İngiltere	55.06	Portekiz	15.44
Yunanistan	12.41	Yeni Zelanda	92.47

Kaynak: TÜSİAD (2010)

Tablo 2'ye göre devletin SGK finansmanına katılım oranları en az %12.41 ile Yunanistan'a aitken İskandinav ülkelerinde bu oran %50 bandındadır. Yeni Zelanda'da oranın %92'ye yükseldiği görülmektedir. Prim tahsilatının yetersizliği ve prim oranlarının yüksekliği, sistemin diğer bir problemliliğini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Türkiye'de ücretin hemen hemen yarısı işçiye verilirken yarısı da SGK primi ve vergi olarak devlete aktarılmaktadır. SGK'ya aktarılan fonların etkin olarak kullanılamaması, sistemdeki diğer bir aksaklıktır. Sosyal sigorta kurumlarının kabul ettiği temel prensip fon biriktirme esasındır. Biriktirilen fonlar, etkin ve verimli alanlarda değerlendirilmeli ve sağlanacak ek gelirle sigortalıların daha iyi hizmet alması sağlanmalıdır. Oysaki Türkiye'de siyasi iradenin de sistem üzerindeki müdahaleleri sonucunda fonlar verimsiz ve düşük getirili alanlara yönlendirilmiştir.

Kayıt dışı uygulamalarla kayıt dışı istihdam, Türkiye'nin SGK'nın gelişimindeki önemli bir engeli teşkil etmektedir. Bu sorun sigortalı olarak çalıştırılan işçilerin yanında bir o kadar da sigortasız çalıştırılan işçiler olarak karşımıza çıkmaktadır. SGK'nın kayıt dışı istihdamla mücadele portalı verilerine göre kayıt dışı çalışma üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar;

- Çalışanların işverenlerce Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirilmemeleri,
- Çalışma gün sayılarının olandan düşük bildirilmesi,
- Sigorta primine esas kazanç tutarlarının olduğundan düşük bildirilmesidir.

Aktif-Pasif sigortalı dengesinin bozulması, erken emekliliğin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken emekliliğin neden olduğu mali yapıdaki bozulmalar, aktif sigortalı sayısının

pasif sigortalı sayısına oranla oldukça düşük seviyelerde kalmasından kaynaklanmaktadır (Erol, 2014:49).

Norm ve standart birliğin olmaması sistemin diğer problemleri alanlarıdır. (Erol, 2014:40) Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi, uygulanan çeşitli finansman yöntemlerine rağmen grafik 1, grafik 2 ve grafik 3’te bahsedildiği gibi açık vermiş ve bu durum üç farklı kurumun birleştirildiği 2006 yılından sonra da devam etmiştir. Kurumun en önemli gelir kaynağını sigorta primleri en önemli giderini ise emekli aylık ödemeleri oluşturmaktadır.

Tablo III: Sosyal Güvenlik Kurum’unun Gelir-Gider Dengesi (2003-2015)

YILLAR	GELİRLER	Artış Oranı (%)	Giderler	Artış Oranı (%)	Açık	Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranı
2003	27916539	39,5	41336077	47,7	-13419538	67,5
2004	34689248	24,3	50621622	22,5	-15932374	68,5
2005	41249438	18,9	59941373	18,4	-18691935	68,8
2006	53830886	30,5	71867475	19,9	-18036589	74,9
2007	56874830	5,7	81915401	14,0	-25040571	69,4
2008	67257484	18,3	93159462	13,7	-25901978	72,2
2009	78072788	16,1	106775443	14,6	-28702655	73,1
2010	95273183	22,0	121997301	14,3	-26724118	78,1
2011	124479836	30,7	140714602	15,3	-16234766	88,5
2012	142928505	14,8	160223453	13,9	-17294948	89,2
2013	163013555	14,1	182688916	14,0	-19675361	89,2
2014	184328932	13,1	204400437	11,9	-20071505	90,2
2015	71861708		75632755		-3771047	92,7

Kaynak: SGK İstatistik Bülteni, 2015

Tablo 3’te 2003-2015 yıllarındaki gelir gider gerçekleştirmelerine bakıldığında devamlı açık verildiği izlenebilmektedir. Bununla birlikte olumlu bir gösterge olan gelirlerin giderleri karşılama oranı son beş yılda artarak 2015 yılında %92,7’ye kadar yükselmiştir. SGK istatistiklerine göre 2011 yılında izlenen %3’ük artışın nedeni, Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı affının yapılmış olmasındandır (Demir ve Canbay, 2013: 453). 6111 sayılı af yasası kapsamında yapılandırılan prim ile ‘geçici’ bir prim artışı kaydedilmiştir.

II. LİTERATÜR

Yazgan (1974) sosyal güvenlik sisteminin finansmanı konusundaki çalışmasında ülke için ekonomik ve sosyal koşullara uygun finansman yönteminin kullanılması durumunda sistemin vergilerden sonra gelir dağılımını belirleyen en önemli araç olacağı sonucuna ulaşmıştır.

Akgeyik ve diğerleri, (2007) sosyal güvenlik açıkları ve reform tartışmalarının sosyo-ekonomik yansımalarını analiz ettikleri çalışmalarında sistemde meydana gelen borçlanma gereğindeki artışın iç ve dış borçlanmayla finanse edilmeye çalışıldığını, bu durumun sonucu olarak borç faiz ödemelerinde sorunlar meydana geldiğini belirlemişlerdir.

Arısoy ve diğerleri (2010) sosyal güvenlik sistemi bağlamında 1960-2005 yılları için Türkiye ekonomisinde sosyal harcama düzeyi ile iktisadi büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmada sosyal harcamaların ve sosyal harcamaların alt bileşenleri olan sosyal koruma ve eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Sarısoy ve Koç (2010) sosyal kamu harcamaları ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi sosyal güvenlik sistemi paralelinde irdeledikleri çalışmalarında yoksulluğun yok edilebilmesi veya azaltılması için gerekli olan politikaların eksikliğine vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca çalışmada yaptıkları ekonometrik analizde sosyal kamu harcamalarının yoksulluk oranlarını azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (2012) aylık bülteninde yer alan çalışmaya göre Türkiye’de sosyal güvenlik transferlerinin bütçe dengesini bozduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akalın (2013) yapmış olduğu çalışmada sosyal güvenlik sistemine yapılacak finansman katkılarının gelir dağılımındaki bozukluğu düzeltici bir etkiye sahip olmayacağını dile getirmektedir. Akalın’a göre, sisteme yapılan finansman katkıları, emek gelirinin GSMH içindeki payını arttırmamakla birlikte emek gelirinin iç dağılımını eşitlik yönünde düzeltebilecektir.

Yılmaz (2014) çalışmasında sosyal güvenlik sistemine aktarılan transferlerin kayda değer rakamlara ulaşması sonucunda kamu finansmanını olumsuz yönde etkileyeceğini dile getirmektedir.

Yılmaz, sosyal güvenlik sistemine aktarılan transferlerin kamu borçlanma gereğini ve bütçe açığını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durum da genel ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

Cural (2016), Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin yapısal sorunlarını ve bütçe transferlerinin sistem üzerindeki etkilerini irdelediği ekonometrik çalışmada bütçe transferlerinin kamu giderlerini ve iç borç stokunu arttırdığı, bütçeyi olumsuz etkilediği ve kamu sabit sermaye yatırımlarını hem olumlu hem de olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

III. TÜRKİYE’NİN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ’NE YAPILAN BÜTÇE TRANSFERLERİNİN MAKROEKONOMİK ANALİZİ

III. I. Veri ve Yöntem

Çalışmanın ekonometrik analizinde Sosyal Güvenlik Sistemi’ndeki açıkların finansmanı amacıyla gerçekleştirilen bütçe transferlerinin kamu borç stoku, dış borçlanma, bütçe açığı ve yatırımlar ile ilişkili olup olmadığının araştırılması amaçlanmaktadır. Literatürde SGK için gerçekleştirilen bütçe transferlerinin yatırımları azalttığı, bütçe açıklarını ve kamu borç stokunu arttırdığı yönünde birçok görüş bulunmaktadır. 1990-2015 yılları arası yıllık verilerle incelenen analizde Cural’ın (2015) yaptığı analizden yararlanılmıştır.

Tablo IV: Değişkenler, Kısaltmaları ve Elde Edilen Kaynak

DEĞİŞKENLER	KISALTMALARI	ELDE EDİLEN KAYNAK
Bütçe Transferleri	BT	Kalkınma Bakanlığı
İç Borç Stoku	İBS	Hazine Müsteşarlığı
Dış Borç Stoku	DBS	Hazine Müsteşarlığı
Kamu Yatırımları	KY	Kalkınma Bakanlığı
Bütçe Giderleri	BG	OECD ve SGK
Ham Bütçe Giderleri	HBG	OECD ve SGK

Not: HBG, SGK’ya yapılan bütçe transferleri hariç bütçe giderlerini ifade etmektedir

Analize konu olacak olan tüm zaman serilere ait tanımlayıcı istatistikler tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo V: Tanımlayıcı İstatistikler

	BT	İBS	DBS	KY	BG	HBG
Ortalama	15.12	16.11	16.21	14.11	15.90	16.01
Medyan	15.11	15.11	16.20	15.20	16.11	16.10
En Çok	17.09	16.40	15.78	15.71	15.01	15.80
En Az	14.90	17.80	17.11	15.80	15.10	15.86
Standart Sapma	0.065	0.60	0.98	0.58	16.90	16.11
Çarpıklık	0.28	-0.31	-0.17	-0.18	-0.15	-0.30
Basıklık	0.12	2.35	1.40	1.32	1.20	1.27
Jarque Bera	1.90	3.23	5.21	1.11	1.10	1.10
Olasılık	0.39	0.18	0.20	1.19	0.29	0.26
Gözlem	25	25	25	25	25	25

Tablo 5'deki tanımlayıcı istatistiklere göre incelenen dönemde zaman serilerinin normal bir dağılım göstermediği çarpıklık ve basıklık değerlerinden anlaşılmaktadır. Normal dağılımında çarpıklık değerinin 0, basıklık değerinin de 3 olması beklenmektedir. Basıklık değeri 3'ün üzerinde olduğunda mevcut dağılımın normal dağılıma göre sivri tepeli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, dağılımın aşırı değerler içerebileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Tablo 5 sonuçlarına göre, elde edilen basıklık değerlerinin tümü 3'ten küçük çıkmıştır. Bu durum ince kuyruk özelliği gösterdikleri anlamına gelmektedir. Bir tanesi hariç diğer tüm serilerin çarpıklık değerinin negatif olması serilerin sola çarpık olduğu anlamına gelmektedir. Zaman serilerinin normal dağılıma sahip olup olmadığı Jarque-Bera (JB) test istatistiği ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre elde edilen test istatistiklerinin χ^2 tablosu değerlerinden büyük ve istatistikî olarak anlamlı olması nedeniyle zaman serileri normal bir dağılıma sahip olduğu sıfır hipotezi reddedilmiş ve hiçbir zaman serisinin normal dağılım göstermediği anlaşılmıştır.

III. II. Uygun Gecikme Uzunluğu ve Birim Kök Testleri

Birinci farkları alındığında durağan hale gelen zaman serilerinde ileride yapılacak analizler için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Tablo VI: Gecikme Uzunluğunun Tespiti

Gecikme Uzunluğu	LR	AIC	SC	HQ
0	6.111	65.111	66.132	68.113
1	115.130	65.210	67.230	66.110
2	18.123	64.111	61.119	59.109
3	11.908*	61.131*	60.312*	59.011*
4	4.312	64.098	60.999	59.789
5	1.231	66.213	68.710	60.189

Tablo 6'da LR (Likelihood), AIC (Akaike Information Criterion), SC (Shwarz Information Criterion), HQ (Hannan-Quinn Information Criterion) bilgi kriterlerinden istifade edilerek en uygun gecikme uzunluğu saptanmıştır. En uygun gecikme uzunluğu üç olarak kabul edilmiş olup tüm analizlerde gecikme uzunluğu üç olarak kullanılacaktır.

Zaman serileri analiz edilirken çoğu makroekonomik zaman serisinin durağan olmadığı, diğer bir ifade ile birim kök içerdiği göz önünde tutulmalıdır. Birim kök, serilerde ana karakteristik köklerinin mutlak değerlerinin 1'e eşit olması anlamına gelmektedir. Bu durumun sağlanmadığı, birim kök içeren serilerden ulaşılabilecek sonuçlarda regresyon tahminleri sağlıklı ve güvenilir olamamakta, sahte ve yanıltıcı tahminlere neden olmaktadır. (Gujarati, 2004:792).

Bu durumu ortadan kaldırmanın yolu zaman serilerine birim kök testi uygulamaktır. Birim kök testleri için Y_{it} serisinden meydana getirilen birinci derece otoregresif süreci içine alan basitleştirilmiş model denklem (1) deki gibidir.

$$y_{it} = PY_{it-1} + \varepsilon_{it} \quad -1 \leq p \leq 1 \quad (1)$$

Eşitlik 1’de p, birim kök testinin otoregresif katsayısını ifade etmekte olup p mutlak değer değeri 1’den küçük ise birim kökün içermediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla birlikte mutlak değer p değeri 1’e eşit ise seri durağan değildir ve birim kök taşımaktadır sonucuna ulaşılmaktadır (Maddala, 1992:581-582). Çalışmada kullanılacak iki birim kök testinden biri Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen Augmented Dickey-Fuller (ADF) testidir.

$$\Delta Y_t = PY_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + PY_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \delta t + PY_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

(3), (4) ve (5) numaralı denklemlerdeki ΔY_t analize konu olan değişkenin birinci farkını ifade etmektedir. Denklemlerdeki k gecikme uzunluğunu, t zaman trendini, ΔY_{t-i} bir dönem gecikmeli fark terimini, ε_t ise hata terimini ifade etmektedir. ADF testlerinde H_0 ve H_1 olmak üzere iki hipotez kurulmakta olup boş hipotez, serinin birim kök içerdiğini iddia etmektedir. Sonuçta boş hipotezin ret edilememesi birim kökün varlığı sonucunu doğuracaktır. Tablo 4’de ADF birim kök testleri izlenebilmektedir.

Tablo VII: ADF Birim Kök Test Sonuçları

	Seviyede		Birinci Farkta	
	Sabit	Sabit ve Trendli	Sabit	Sabit ve Trendli
BT	-0.86	-3.21	-5.12**	-3.62**
İBS	-0.88	-1.33	-7.76**	-8.54**
DBS	-1.31	-1.65	-3.56*	-4.31*
KY	-1.41	-2.56	-6.23*	-4.43*
BH	-1.33	-1.11	-5.34*	-5.34*
HBG	-0.87	-1.70	-6.12**	-6.23*

Not: *,** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

Tablo 7’deki sonuçlara göre gerek sabit gerekse sabit ve trendli hiçbir değişken seviyede durağan değilken birinci farkları alındığında durağan hale gelmiştir.

Çalışmada kullanılacak diğer birim kök testi olan Yapısal Kırılmalı Lee ve Strazicich testidir. Bu testte yapısal değişimler içsel olarak belirlenmektedir. (Lee ve Strazicich,2003:1088).

Lee ve Strazicich birim kök testi 2 farklı modelle tahmin edilmektedir. A modeli yapısal kırılma, C modeli sabit ve trenddeki kırılma olmak üzere analize dâhil edilmektedir.

$$Y_t = \vartheta'Z_t + \varepsilon_t \text{ ve } \varepsilon_t = \beta\varepsilon_{t-1} + e_t \quad (5)$$

Eşitlik (5) te Z_t içsel değişken vektörü ve ε_t hata terimini temsil etmektedir. Bir kırılmaya izin veren A modeli için;

$D_t, t \geq T_B + 1$ Olduğunda 1, farklı durumlar için 0 değerini alan kukla (dummy) değişkenini temsil etmek üzere (5) no'lu denklem için;

$$Z_t = (1, t, D_{1t}) \text{ Şeklindedir. } T_B \text{ Kırılma zamanını temsil etmektedir.}$$

Ortalamada iki kırılmaya imkân kılan durağanlık testi için Model AA, $D_{jt} = 1; j = 1, 2$ olduğu durumda

$D_t, t \geq T_{Bj} + 1$ iken 1, bu durumun dışındaki durumlarda 0 değerini alan dummy değişkeni gösteren (5) no'lu denklemde

$$Z_t = (1, t, D_{1t}, DT_t) \text{ olmaktadır.}$$

Hem sabit terimde hem de trendde iki kırılmaya olanak sağlayan CC modeline ulaşmak için $j=1, 2$ olacak şekilde (Arısoy ve Ünlükaptan, 2010:449). $DT_{tj}, t \geq T_{Bj} + 1$ iken $t-T_{Bj}$ farklı şartlarda 0 değerini alan dummy değişkeni ifade etmek suretiyle Z_t yerine $Z_t = (1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t})$ konulmaktadır.

Tablo VIII: Lee ve Strazicich Birim Kök Testi Sonuçlar

Değişkenler	Model C	Model CC	Model A	Model AA
BT	-2.64(1998)	-3.11(1980-1994)	-2.76(1998)	-2.17(1998-2009)
İBS	-3.75(1981)	-3.34(1980-1988)	-1.58(2000)	-3.01(1998-2001)
DBS	-2.42(1999)	-6.19(1998-2007)	-2.00(2007)	-2.98(1994-2000)
KY	-2.10(2000)	-2.60(1988-2002)	-1.88(2008)	-2.12(1997-2001)
BH	-5.10(200)	-3.90(1988-2002)	-1.90(2008)	-2.40(1998-2002)
HBG	-3.90(2001)	-1.90(1988-2001)	-1.87(2008)	-1.82(1998-2001)

Lee ve Strazicich testi sonuçları kritik değer tablosuyla kıyaslandığında meydana gelen yapısal kırılmalar dikkate alındığı durumda bile zaman serilerinin seviyede birim kök taşıdığına işaret etmektedir. Tablo 8'de izlenen kırılma tarihleri de Türkiye ekonomisi için anlamlı tarihlerdir.

1980 yılı liberal politikaların Türkiye'de hayata geçirildiği yıl olarak kabul edilmektedir. 1994, 1999 ve 2001 yılları Türkiye'nin kriz yılları olarak kayıtlara geçmiştir.

2007 yılı ise küresel krizin bir yıl öncesi olarak düşünülebilmektedir. Sonuç ADF birim kök testiyle aynı olup seviyede durağanlık söz konusu değildir.

III. III. Johansen-Juselius Eş Bütünleşme Analizi

Bulgular zaman serilerinin. ADF birim kök testi sonuçları dikkate alındığında I(1) olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle zaman serilerinin eş bütünleşme analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Eş bütünleşme ilişkisinin tespiti için denklem (6) ve denklem (7) den yararlanılmaktadır.

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + \varepsilon_t \quad (6)$$

$$X_t = \alpha + \beta Y_t + u_t \quad (7)$$

Denklem (6) ve (7) de Y_t t zamanındaki Y değişkenini X_t ise t zamanındaki X değişkenini temsil etmektedir. α ve β , parametreleri temsil ederken ε_t ve u_t hata terimlerini temsil etmektedir. Eş bütünleşme teorisinde eğer analize konu olan seriler seride durağan olmamalarına karşın birinci farkta durağan oluyorsa aralarında eş bütünleşme ilişkisi söz konusu olabilmektedir. Çalışmadaki seriler birinci seviyede durağan oldukları için Johansen-Juselius (1990) tarafından geliştirilen eş bütünleşme analizine geçilmektedir.

Johansen-Juselius (1990) yönteminin çıkış noktası, aşağıdaki gibi p gecikmeli bir Vektör oto regresyon denklemine dayanır:

$$Y_t = \mu + A_1 Y_{t-1} + \dots + A_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Denklem (8)'de Y_t seviyede durağan olmayıp birinci farkı alındığında durağanlaşan değişkenin $n \times 1$ değişkenler vektörünü, ε_t ise $n \times 1$ şoklar vektörünü temsil etmektedir (Çetin, 2012: 221). VAR modeli denklem (9) daki gibi ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_t = \mu + \Pi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (9)$$

Johansen ve Juselius (1990), eş bütünleşme vektörlerinin sayısını ve anlamlılıklarını analiz etmek için iz ve maksimum öz değer olmak üzere iki ana test istatistiği geliştirmişlerdir. Söz konusu testler;

$$J_{iz} = -T \sum_{i=r+1}^n \ln(1 - \lambda_i) \quad (10)$$

$$J_{max} = -T \ln(1 - \lambda_{r+1}) \quad (11)$$

Tablo IX: Johansen Eş bütünleşme Testi Sonuçları

Değişkenler: BT, İBS, DBS, KY, BH, HBG; Gecikme Uzunluğu 3							
İz (Trace) İstatistiği				Maksimum Öz değer İstatistiği			
H_0	H_1	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	H_0	H_1	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)
$r=0$	$r \geq 1$	81.118**	69.221	$r=0$	$r \geq 1$	45.132**	33.672
$r \leq 1$	$r \geq 2$	40.121	46.901	$r \leq 1$	$r \geq 2$	22.512	25.132
$r \leq 2$	$r \geq 3$	15.121	29.190	$r \leq 2$	$r \geq 3$	7.421	20.312
$r \leq 3$	$r \geq 4$	6.113	15.198	$r \leq 3$	$r \geq 4$	5.312	14.123
$r \leq 4$	$r \geq 5$	1.812	3.110	$r \leq 4$	$r \geq 5$	1.453	3.454
$r \leq 5$	$r \geq 6$	1.212	3.210	$r \leq 5$	$r \geq 6$	1.213	2.798

Not: r eş bütünleşme vektör sayısını ifade etmektedir. **, % 10 seviyesinde H_0 in ret edildiği anlamına gelmektedir.

Tablo 9'daki eş bütünleşme sonuçlarına göre hesaplanan iz testi ve maksimum öz değer istatistikleri, kritik değerlerle karşılaştırıldığında %5 anlam düzeyinde 1 adet eş bütünleşme vektörünün bulunduğunu görülmektedir. Diğer bir ifade ile bütçe transferleri ile ekonometrik analize konu olan değişkenler arasında herhangi bir eş bütünleşme vektörün bulunmadığını H_0 , iz ve maksimum öz değer testleri tarafından reddedilmektedir.

III. IV. Asimetrik Nedensellik Ve Granger Nedensellik

Bu aşamada uzun dönemli ilişkilerin birbirleri ile olan nedenselliğini araştırmak amacıyla nedensellik testi yapılmalıdır. Ayrıca hata düzeltme modeli ile eş bütünleşme ilişkisinin kısa ve uzun dönemli ayrıntıları irdelenmelidir. Bu amaçla çalışmada asimetrik nedensellik testinin yanı sıra geliştirilmiş granger nedensellik testi kullanılarak değişkenler arası nedensellik durumu analiz edilecektir.

Geleneksel Granger (1969) nedensellik testinde sınanan herhangi bir değişkenin geleceğe yönelik tahmin edilmesinde ikinci bir değişkenin faydalı bilgi sağlayıp sağlamadığıdır. Bu testin üzerine literatürde farklı testler geliştirilmiştir (Hacker, Hatemi, 2006:1499). Söz konusu testler pozitif şoklarla negatif şokların etkisini farksız kabul etmektedir.

Hatemi-J (2012) geliştirdiği asimetrik nedensellik testinde zaman serilerinin dinamiğini anlamaya yardımcı olacak ve muhtemel geleceğe yönelik tahminleri geliştirmeye imkân verecek saklı yapıyı bulmak amaçlanmaktadır.

Tablo X: Birinci farkı alınarak durağan hale getirilen değişkenlere ait nedensellik test sonuçları Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik Yönü	Bütçe Transferleri			
	Pozitif		Negatif	
	Ki Kare	P Değeri	Ki Kare	P Değeri
İBS	2.81(3)	0.44**	8.12(3)	0.01
DBS	3.89(3)	0.38	11.12(3)	0.01
KY	10.98(3)	0.00	7.70(3)	0.07
BG	2.17(3)	0.72	7.11(3)	0.07
HBG	18.8(3)	0.00	1.32(3)	0.65

Tablo 10’da parantez içindeki değerler gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Tablo 10 sonuçlarına göre, %5 anlamlılık seviyesinde bütçe transferleri değişkeninin toplam bütçe giderlerini olumsuz etkilediği izlenmektedir. Bu sonuçta göz önünde tutulması gereken önemli bir husus, bütçe giderleri içinde bütçe transferlerinin de bulunmasıdır. Bu nedenle toplam bütçe giderlerindeki artışın belli bir kısmı bütçe transferlerinden dolayı olmaktadır. Nedensellik analizinden çıkan diğer bir sonuç ise bütçe transferlerinin kamu yatırımlarını sonuca göre hem olumlu hem olumsuz etkilediği görülmüş olup söz konusu sonuç Cural’ın (2015) çalışması ile paralellik göstermektedir. Bu durum bütçe transferlerinin kamu yatırımlarını üzerinde olumlu etki sağladığı fakat kamu harcamalarının neden olacağı özel kesimi dışlama etkisi ve faizlerin artışı ile durumun negatife dönebileceği olarak yorumlanabilir. Bu durumu diğer bir sonuç olan bütçe transferlerinin iç borç stokunu arttırmamasından anlayabilmekteyiz. Artan iç borç stoğu faizlerin artışına neden olabilmektedir. Ayrıca bütçe transferlerinin dış borç stokunu olumsuz etkilediği, bu etkinin %1 anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hata düzeltme modeli ile geliştirilmiş granger nedensellik testi sonuçlarında bütçe transferleri ile diğer değişkenlerin nedensellik ilişkileri tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo XI: Hata Düzeltme Modeli İle Geliştirilmiş Granger Nedensellik Testi Sonuçları

	Geçme Sayısı	F İstatistiği	ECM_{t-1} İçin t istatistiği
$\Delta BT \rightarrow \Delta İBS$	m=1 n=1	66.120*	-8.31*
$\Delta BT \rightarrow \Delta DBS$	m=2 n=2	122.121*	-20.42*
$\Delta BT \leftrightarrow \Delta KY$	m=2 n=2	3.312*	-0.43*
$\Delta BT \leftarrow \Delta BG$	m=2 n=2	99.134*	15.43*
$\Delta BT \leftarrow \Delta HBG$	m=2 n=2	4.331*	0.45*

*%5 A.S’de anlamlı olduğunu göstermektedir. m bağımlı n bağımsız değişken için Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiş optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 11’e göre granger nedensellikler için f değerlerinin tümü anlamlıdır. Bütçe transferlerinden iç borç stokuna bir nedensellik söz konusudur. İç borç stokuna paralel olarak

dış borçla da aynı yönde ilişki söz konusudur. Diğer bir sonuç ise bütçe transferleri ile kamu yatırımları birbirinin karşılıklı nedeni olmasıdır. Ayrıca bütçe giderleri ve ham bütçe giderlerinin, bütçe transferinin nedeni olduğu izlenebilmektedir.

IV. SONUÇ

1982 Anayasası'nın 60. maddesi sosyal güvenlik hakkını temel bir "sosyal hak" olarak herkese tanımış, bu temel hakkın sağlanmasında gerekli tedbirlerin alınmasını ve teşkilatların kurulmasını devletin başlıca görevleri arasında belirlemiştir. Tüm bireyler için anayasal hak olan sosyal güvenlik hakkı, birçok yapısal sorun nedeni ile istenilen verimlilik ve etkinliğe ulaşamamıştır.

Uzun yıllardır sosyal güvenlik sistemindeki sorunlarla ve bu sorunları çözme konusunda verdiği mücadele ile bilinen Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin oluşturduğu giderler ve finansman açıkları, 1990'lı yıllarla beraber hızlı ve keskin bir artış kaydetmiştir. Bu bağlamda 1999 yılında gerçekleştirilen sosyal güvenlik sistemi reformuyla gelir arttırıcı ve gider azaltıcı bir politika benimsenmiştir. Bununla birlikte istenilen başarı seviyelerine günümüzde dâhil ulaşılamamıştır. Özellikle sosyal güvenlik harcamalarının merkezi yönetim giderlerinin en hızlı artan kalemini oluşturması, sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferlerinin de sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada SGK'ya yapılan bütçe transferlerinin GSYİH'ya oranındaki artış trendi ve söz konusu bütçe transferlerinin kamu borç stoku, dış borçlanma, bütçe açığı ve yatırımlar ile ilişkisi ve bu değişkenler üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Türkiye'de 1990-2015 yılları için yıllık verilerle yapılan analizde çalışmanın daha anlamlı olması amacıyla geleneksel ADF birim kök testinin yanında kırılmalara izin veren Lee ve Strazicich birim kök testinden de yararlanılmıştır. Bu sayede birçok ekonomik gelişmeyi bünyesinde barındıran Türkiye ekonomisinde kırılmalar da dikkate alınmıştır. Benzer mantıkla çalışmada iki farklı nedensellik testi uygulanmış olup analiz sonuçlarına göre sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferleri, bütçe giderlerini arttırmaktadır. Bu noktada ilgi çekici detay, söz konusu bütçe giderlerinin içine bütçe transferlerinin de dâhil edilmiş olmasıdır. Yine çalışmada bütçe transferlerinin SGK'ya aktarılan bölümünün çıkarılarak analize dâhil edilen ham bütçe giderleri kalemi de bütçe transferleri sonucu artış göstermektedir. Çalışmadaki ekonomik analize toplu olarak bakıldığında bütçe transferleri değişkeninin toplam bütçe giderlerini olumsuz etkilediği izlenmektedir. Analizden çıkan diğer bir sonuç ise bütçe transferlerinin kamu yatırımlarını hem

olumlu hem olumsuz etkilediğidir. Bu durum bütçe transferlerinin kamu yatırımlarını üzerinde olumlu etki sağladığı fakat kamu harcamalarının neden olacağı özel kesimi dışlama etkisi ve faizlerin artışı ile durumun negatife dönebileceği olarak yorumlanabilir. Ayrıca artan iç borç stoku faizlerin artışına neden olabilmekte ve bütçe transferlerinin dış borç stokunu olumsuz etkilemektedir. Nedenselliğin yönüyle ilgili analiz sonuçlarına göre bütçe transferlerinden iç borç stokuna tek taraflı bir nedensellik söz konusudur. İç borç stokuna paralel olarak dış borçla da aynı yönde nedensellik ilişkisi mevcuttur. Bütçe transferleri ile kamu yatırımları birbirinin karşılıklı nedenidir. Bütçe giderleri ile ham bütçe giderleri, bütçe transferinin nedenidir

Bu çalışma sonucunda henüz istenilen başarının sağlanamadığı sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferleri, sistemle ilişkili makroekonomik kalemleri olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle çalışmada belirtilen;

- Sistemdeki genç emeklilik sayısının fazlalığı,
- Yoksulluk,
- Devlet katkısının yetersizliği,
- Yeterli katkı payına hala ulaşamamış olması,
- Prim tahsilatındaki yetersizlik,
- Kayıt dışı uygulamalar,
- Aktif - pasif sigortalı dengesinin bozulması,
- Fonların verimli ve etkin değerlendirilememesi,
- Norm ve standart birliğinin olmaması

gibi yapısal sorunların minimize edilmesi, sisteme aktarılan bütçe transferlerini azaltabilecek, bütçe transferlerinin neden olduğu iç ve dış borç stokları azalacak, yatırımların artması ve daha verimli yönetilmesi sağlanabilecek ve sosyal güvenlik sistemi daha etkin ve verimli bir hale gelebilecektir.

REFERANSLAR

- Akalın G. (2013), Sosyal Güvenlik Sistemimiz, Sorunları ve Çözüm Önerileri, (Çevirim içi) <http://www.liberal.org.tr/sayfa/sosyal-guvenlik-sistemimiz-sorunlari-ve-cozum-onerileri,129.php>, Erişim Tarihi: 31.7.2016.
- Akgeyik T. , Yılmaz B. E. & Şeker M. (2007), En Büyük Karadelik: Sosyal Güvenlik Açıkları Ve Reform Tartışmalarının Sosyo-Ekonomik Yansımaları, *Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları-11*, Yayın No:26, Ceyma Matbaacılık, İstanbul.
- Arısoy İ. ve Ünlükaplan İ. (2010). Türkiye’de Mali Açıkların Sürdürülebilirliği ile Kamu Gelirleri ve Harcamaları İlişkisinin Analizi, *Maliye Dergisi*, Sayı 159, 444-462.
- Arısoy İ. , Ünlükaplan İ. & Ergen Z. (2010) Sosyal Harcamalar ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde 1960 – 2005 Dönemine Yönelik Bir Dinamik Analiz, *Maliye Dergisi*, Sayı 158, Ocak-Haziran, s.399-421.
- Buğra A. & Çağlar K. (2006) ‘The Turkish Welfare Regime in Transformation, *Journal of European Social Policy*, Vol. 16, No. 3, 211-228
- Cural M. (2015). Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nin Mli Yapısı ve Sisteme Yapılan Bütçe Transferlerinin Ekonomik Yansımaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Y.2016, C.21, S.2, s.693-706.
- Çetin M. (2012). Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz, *Eskişehir Osmangazi İİBF Dergisi*, Nisan, 7(1), 211-230
- Demir M. & Canbay T. (2013). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Açıklarının Azaltılmasında Denetimin Önemi (Manisa İli Örneği) , *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:3 (Özel Sayı) ,451-467.
- Egeli H. & Özen A. (2009). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi’nin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:12,Sayı:142,1,9.
- Erol S. I. (2014). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlâkı, *Kamu-İş*, C:13,sayı:3,38-70.
- Granger C. W. J. (1969), “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 37, pp. 553- 560.
- Gujarati D. N. (2004), Basic Econometrics, The MacGraw-Hill Companies.
- Hacker R. S. & Hatemi-J A. (2006), “Tests for Causality between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application”, *Applied Economics*, 38, pp. 1489- 1500.

Hatemi-J A. (2012), “Asymmetric Causality Tests with an Application”, *Empirical Economics*, 43(1), pp. 447-456.

Johansen, S. & Juselius, K. (1990), “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Application to the Demand for Money”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 169-210.

Kalkınma Bakanlığı

Lee J. & Staziich M. (2003), “Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Testwith Two Structural Breaks”, *The Review of Economics and Statistics*, 85 (4),1082-1089.

Maddala G. S. (1992), Introduction to Econometric, Second Edition, Macmillan Publishing Company, New York.

Özcan C. C. (2015). Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Yaklaşımı ile Anlizi: Türkiye Örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 46, Temmuz-Aralık, ss. 177-199

Sarısoy İ. & Koç S. (2010) Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi, *Maliye Dergisi*, Sayı 158, Ocak-Haziran, 326-348.

SGK İstatistik Bülteni

Sosyal Güvenlik Kurumu Kayıt Dış İstihdamla Mücadele Portalı

Talas C. (1997), Toplumsal Ekonomi, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 7.Basım.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (2012) Aylık bülteni

TÜSİAD, 2010.